

Nechutová, Jana

[Mittellateinisches Wörterbuch. I. Band, Lieferung 1-5 (a-applico)]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1963, vol. 12, iss. E8, pp. 165-166

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110017>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

přívukem musikálním a teprve později nastoupil na jeho místo. (Podobný názor viz u *D. Norberga*, *Introduction à l'étude de la versification latine médiévale*, 1958, kap. 6.) Získal v latině převahu ve 3.—4. století a v důsledku toho vznikly pak četné prosodické změny, jež vytvořily podklad pro zcela nové veršování.

Prechod k vlastní problematice díla tvoří 3. kapitola („Wie die Verse gelesen wurden“). Kabell dokazuje, že latinské verše byly v podstatě až do nové doby (v Německu do konce 18. stol., kdy působil Gottfried Hermann) čteny s plným respektem k latinskému slovnímu přízvuku, i když už v průběhu středověku a renesance pozorujeme tendence k jeho potlačení iktem, zvláště a nejdříve v textech, určených ke zpěvu.

Ve 4. kapitole („Das rhythmische Fortleben der Verse“) si autor klade otázku, jak se vyvíjely staré antické formy veršů v době, kdy již zmizel bezprostřední cit pro kvantitu a do jaké míry pak brala nově vzniklá rytmická poezie zřetel na slovní přízvuk. Probírají se zde jednotlivé útvary, zděděné z antiky, a jejich osud ve středověké poezii rytmické. Pozornost je věnována i případům, v nichž se latinská umělá próza vyvinula v rytmy (klausule, cursus), a problematice leoninského verše.

Druhá polovina knihy (kap. 5.—8., „Der Übertritt in die Volkssprache“, „Die hohe Schule der Antikisierung“, „Schediasma über die Substitution“, „Niederlage der Wissenschaft und Triumph der Barbarei“) je věnována vývoji antických metrických útvarů, jež přejali básníci, písičníci v národnostních jazycích.

Výrazný je rozdíl mezi přízvuknou nápodobou klasičtých forem v raném a vrcholném středověku, jež je výsledkem pouhého zjednodušování formální stránky básnického umění, a nápodobou antických veršů v pozdním středověku, v renesanci a v novověku, kdy lze mluvit o filologické snaze dát latinským veršům znovu vysokou úroveň básnictví antického, byť návratem k časomíře. Před vlastním výkladem o této „hohe Schule der Antikisierung“ Kabell upozorňuje, že autoři středověké poezie nebrali ohled na zvukovou stránku řeči a že výslovnost neměla v podstatě pro utváření veršů významu, neboť se psalo jen pro tiché čtení, pro zrak. Místo výslovnosti se uplatňovala etymologie a počet písmen (v určování poziční délky). — Výklad se pak zaměřuje ke zjištění působnosti těchto principů nápodoby a jejich rozličných kombinací v jednotlivých zemích (lze pozorovat, že škola časoměrného verše vznikla v Itálii, Francii a Anglii, kdežto v německé literatuře a v severských oblastech se ve skutečnosti nevyvinula) a u jednotlivých básníků (čím větší byl básník, tím těžší proň bylo podřídit své umění strohým předpisům antikizace a pojímat je tak vlastně jen jako filologickou záležitost). — Podobně jako o této nové antikizující „časoměrné“ poezii pojednává autor i o substituční technice nápodoby antických rozměrů (dlouhou slabiku nahrazuje slabika přízvukná a krátkou nepřívukná), prováděje rozbor její aplikace v různých zemích od renesance až do konce 18. století.

Novou cestu ukázal pak nápodobě antiky rozvoj fonetiky na začátku 19. století (J. H. Voss): metrické délky a krátkosti, jež měly v klasičtých jazycích charakter fonetický, by měly být v národních jazycích vytvářeny opět na fonetickém principu (tj. měřením skutečné délky trvání té které slabiky). Na tomto základě se rozvinula nová praxe antikizace zejména v Anglii. Na str. 246 se autor v této souvislosti stručně zmiňuje i o pokusech o časoměrnou poezii v češtině.

Po úpadku této fonetické školy rozkvetla nápodoba klasičtých rozměrů ještě jednou a prozatím naposledy v díle G. Carducciho („Odi barbare“), jež obrodilo přízvuknou techniku.

Jako hlavní klad díla lze vyzdvihnout skutečnost, že autor sleduje vývoj latinského středověkého písemnictví v souvislosti s literaturami v národnostních jazycích a ukazuje přitom na jejich vzájemnou podmíněnost. Přitom je brán stálý zřetel nejen na středověké a renesanční literatury, ale i na dosah středověké a starověké latinské kultury verše pro básnictví nového věku. A. Kabell tak ukazuje cestu, jak pojímat historické studium metriky a rytmiky jako vědu plnou a užitečnou pro současné badání literárněvědné.

Jana Nechtová

Mittelateinisches Wörterbuch. I. Band. Lieferung 1—5 (a — applico). Akademie-Verlag GHBH Berlin, 1959—1962, coll. 800.

Roku 1959 začalo vycházet dílo, jímž se oblast německého jazyka podílí na velkém podniku Union académique internationale, vydávání velkého slovníku středověké latiny, který má nahradit zastaralý glosář Du Cangeho. Vydavateli tohoto „Mittelateinisches Wörterbuch“ jsou Bavorská akademie věd a Německá akademie věd v Berlíně, práce vede Paul Lehmann (Mnichov), převzavší i podíl práce v roce 1954 zesnulého Johanna Strouxe (Berlín), redakci předsedají v Mnichově Otto Prinz a v Berlíně Johannes Schneider. S oběma vedoucími ústavy spolupracují dále akademie věd v Gotinkách, Heidelbergu, Lipsku a Mohuči. Máme tedy před sebou společné dílo latinských filologů-médiévalistů NDR a NSR. Úplnost díla pro celé německy mluvící území je nadto zaručena účastí vídeňské Akademie věd a Švýcarské učené společnosti.

Do dnešního dne vyšlo pět sešitů (800 sloupců, po heslo applico) kromě úvodního, obsahujícího seznamy zkratk a pramenů.

Původní záměr vedoucích pracovníků byl dovést slovník do začátku 11. století. Později však, když Union académique zvolila pro svůj velký slovník za horní časovou hranici rok 1200, rozšířila i německá redakce excerpční práce po rok 1280 (úmrtí Alberta Velikého). Co se týká spodní hranice, navazuje slovník na Thesaurus linguae latinae — k němuž je také diferencí —, sahající ke konci 5. století. Jádrem zpracovávaného materiálu tvoří vydané literární i diplomatické texty německy mluvících oblastí, v nutných souvislostech je dbáno i literatury oblastí přilehlých, zejména Holandska a Belgie. Teritorium německé řeči je tedy tu a tam překročeno. Pro nás je významné, že mezi excerpované prameny byly pojaty i některé památky latinské literatury českých zemí, např. Kosmas a jeho pokračovatelé.

Vydavatelé slovníku se snaží i o věcnou všestrannost. Upozorníme zejména, že značný důraz kladou (ovšem teprve vedle krásné literatury v užším slova smyslu a vedle listinných dokladů) na odbornou terminologii středověké latiny, na slovník oblasti medicíny, botaniky, lovectví, zoologie, technologie uměleckých řemesel, alchymie, matematiky, hudby. To je konečně dáno i všestranností literárního odkazu Alberta Velikého, jehož slovní zásoba do značné míry určuje orientaci recenzovaného díla. Zajisté právem, neboť Albert může být skutečně pokládán (v neposlední řadě právě pro svou všestrannost) za posledního velkého tvůrce latinského jazyka evropského středověku. Plně oprávněný je pak tento respekt k jeho dílu se strany jeho dnešních krajanů, medievalistů německých. Albert je jedním z mála autorů, jehož dílo bylo pro slovník excerpováno celé.

O rozsahu excerpčních prací je možno udělat si představu aspoň z údaje P. Lehmana v jeho předmluvě ke slovníku: prací se zde, že slovník je vybudován na více než milionu listků, jež obsáhly asi milion a půl dokladů. Práce tedy skutečně úctyhodná. Z excerpovaných děl si kromě těch, jež jsou pro německé teritorium samozřejmá, nebo těch, jež pro českého čtenáře málo znamenají, vytkneme několik — kromě jmenovaného už Kosmy a jeho pokračovatelů —, jež můj význam i pro naše dějiny nebo pro naši literaturu latinskou i českou, někde pro její další vývoj během 14.—15. století: dopisy papežského legáta Alberta Bohema, Annales Ottokariani i, Brunonův životopis svatého Vojtěcha, Polskou kroniku tzv. Martina Galla, Gesta Apollonii, regis Tyrii, tzv. Gumpoldovu legendu zclavskou, Historii Daret a Fryzského, Canpariův životopis Vojtěchův, Kroniku Martina Polona, Kroniku Reginonovu.

Jako zvláštní přednost díla musíme vyzvednout dobrou vyváženost hlediska filologického a historického. Ve srovnání s encyklopedickým charakterem glosáře Du Cangeova vystupuje do popředí filologický moment, jednotlivá hesla jsou zpracována především z aspektu sémasiologického a gramatického (i když ne tak výrazně, jako v „Lexicon Polonorum“), zpracovatelé však nezanedbávají ani věcný výklad. Cenné je, že se bere zřetel na souvislosti slovních forem a významů s latinou starověkou. Zmínky zaslouží i skvělá přehlednost slovníku a důsledně promyšlená grafická úprava, v neposlední řadě skutečnost, že slovník začíná každé heslo opsáním nebo synonymy daného slova v latině a teprve pak uvádí jeho německé ekvivalenty, což umožňuje rychlejší orientaci tomu, kdo němčinu perfektně neovládá. (Polská Akademie zvolila postup opačný.)

V závěru svého úvodu ke slovníku vyslovuje Paul Lehmann — navzdory názoru jeho učitele Ludvíka Traubeho o možnostech sestavení slovníku středověké latiny — mínění, že práce německých slovníkářů bude snad po několik dalších desetiletí dobře sloužit nejen v Německu, Rakousku nebo ve Švýcarsku, ale vůbec všude, kde měl latinský jazyk významnou kulturní úlohu. Skutečnost, že po dlouhých přípravných pracích (od roku 1931) začal vycházet regionální slovník po Polsku právě v Německu, má opravdu velký význam i pro naše země, zvláště uvážíme-li sousedství, naše zvlášť úzké styky s německými kraji ve středověku, odrazivší se velmi silně i v oblasti literární kultury, a čilou výměnou duchovních statků. A tak i pro nás bude „Mittel-lateinisches Wörterbuch“ vedle připravovaného slovníku středověké latiny v Čechách a na Moravě slovníkem nadmíru užitečným a nutným.

Jana Nechutová

Július Špaňár, Latinsko-slovenský slovník, stran 708, Jozef Hrabovský, Slovensko-latinský slovník, stran 610, oba slovníky v jednom svazku, Bratislava 1962.

Špaňárův slovník je sice určen pro žáky středních a zdravotnických škol, ale budou se k němu při své práci obracet i vysokoškolsí studenti a pracovníci v různých oborech činnosti, v nichž je potřebná znalost aspoň základů latiny. Na Slovensku se pocítovala potřeba takového slovníku už delší dobu. Od vydání Slovníku latinsko-slovenského Petra Tvrďého (Ružomberok 1923) určeného žákům gymnasií a reál. gymn. už uplynulo 40 let a velký slovník *Al. Wžentka*, slovenské